

EL SACRAMENTARI FRAGMENT I/14 DE LA BIBLIOTECA EPISCOPAL DE VIC

per ALEXANDRE OLIVAR

L'any 1949 vaig fer conèixer un bifoli de pergamí d'un sacramentari altrament desconegut.¹ Aquest fragment, conservat al Museu Episcopal de Vic, encara no havia rebut cap classificació. Era el temps en què jo estava preparant l'edició del sacramentari (un gran còdex, si bé havia sofert importants pèrdues de fulls) manuscrit 66 del mateix fons² i anava cercant la documentació que em pogués servir de material de comparació. L'amabilitat de qui aleshores era director del Museu Episcopal, Monsenyor Eduard Junyent, posà al meu abast el fragment esmentat i em permeté la seva publicació. En vaig fer la descripció i en vaig editar els textos inèdits i els que s'apartaven de la tradició litúrgica més comuna. La bella escriptura carolina evolucionada em va fer, aleshores, la impressió d'ésser del començament del segle XI; ara crec haver de retardar una mica l'edat del manuscrit, tot i que encara podria pertànyer al mateix segle XI.³

L'any 1999 el Dr. Miquel dels Sants Gros i Pujol, membre de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics i successor del Dr. Junyent en la direcció del Museu Episcopal de Vic, posà a les meves mans una fotocòpia d'un altre bifoli, procedent de l'Arxiu Capitular de Vic, germà indiscutible del bifoli anterior. Ambdós porten ara la sigla conjunta fragm. I/14. Agraeixo la gentilesa del Dr. Gros i dono compliment al seu desig que jo en faci la descripció per a Miscel·lània Litúrgica Catalana, col·lecció que ell dirigeix.

1. Alexandre M. OLIVAR, *Un fragmento de sacramentario inédito del Museo Episcopal de Vich*, a *Hispania Sacra*, 2, (1949), 419-424.
2. Alejandro OLIVAR, *El sacramentario de Vich. Estudio y edición* (Barcelona, 1953).
3. José JANINI, *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España*, II (Burgos, 1980) 337, el data de l'últim quart de segle XI.

En efecte, els dos bifolis són les úniques relíquies fins ara conegudes (n'apareixeran d'altres?) d'un còdex de les dimensions de 260 per 210 mm la pàgina, o sigui, el pergamí (no la caixa de l'escriptura, que varia), escrit a línia tirada. Les fórmules litúrgiques van ornades amb inicials grans, algunes d'elles decorades amb motius vegetals i acolorides. Tant el fragment primer com el segon havien servit de tapes de quaderns de documentació arxival. El fragment descrit aquí per primera vegada, té uns forats ocasionats quan el pergamí fou emprat com a coberta del quadern esmentat; això i algun defecte del pergamí desgastat per l'ús perjudiquen molt poc el text. Les cares exteriors del que servia d'enquadernament (els fulls 1 i 2v) apareixen brutes; tampoc això impedeix que el text pugui ésser llegit. Mans modernes han anotat xifres i paraules (algunes, per a mi, de difícil lectura), que potser ajudarien a determinar la procedència del pergamí. No podem dubtar de l'origen ausonès del que havia d'haver estat un bell sacramentari.

Quan vaig publicar el primer bifoli encara no havia estat publicat el Sacramentari de Vic (ms. 66) ni el de Ripoll⁴ (ms. 67), les dues fonts principals de referència per als sacramentaris de Catalunya, ni havien aparegut les edicions crítiques dels sacramentaris representants principals de la tradició gregoriana (de la més pura i de la derivada) i de la gelasiana dita del segle VIII, de les quals són hereus els sacramentaris romans de Catalunya. Per això no em limitaré ara a fer una descripció del fragment inèdit, sinó de tot el conjunt, completant la descripció publicada l'any 1949 i fent-hi algunes esmenes. No per això queda del tot inútil l'article citat del 1949, perquè en els textos editats allí vaig indicar variants d'altres fonts, cosa que no faré aquí, o faré menys detalladament.

Els dos bifolis no representen un text seguit entre ells. Si bé eren del mateix sacramentari, pertanyien a quaderns distints. En el fragment descrit acaben les misses de la part del santoral, el qual està sens dubte separat, no combinat (barrejat) amb la part del temporal, com en els manuscrits 66 i 67. En aquest bifoli sí que el text és seguit; era, per consegüent, el bifoli intern del quadern a què corresponia. El fragment descrit aquí per primera vegada comença amb la missa, ja iniciada, de sant Joan Evangelista (27 de desembre). En el full 1v acaba amb el primer tros de la col·lecta del formulari de sant Silvestre (31 de desembre), mentre que en el full 2 hi tenim la festa del 2 de febrer, el ritual de la qual ocupa tota la pàgina següent. Aquest fragment degué ésser, per tant, el bifoli extern del seu quadern, el qual constava probablement de tres bifolis més, els sis folis dels quals (dotze pàgines) contenien la continuació del formulari de sant Silvestre i, segurament, les misses dels sants Julià i Basilissa, Hilari, Fèlix *in Pincis*, Marcel, Prisca, Sebastià, Fabià, Agnès, Vicenç, Emerenciana, la Conversió de sant Pau i Agnès *secundo*. Són molts formularis, però pensem que la mateixa quantitat de

4. Alejandro OLIVAR, *Sacramentarium Riuipullense* (Madrid-Barcelona, 1964).

rim. ad uitā captam. actnam. ꝛ dñm
Dñs a p̄o p̄beator ap̄tos tuos Sýmone &
 Iudam ad agnitionē tu p̄nis uenire

q̄s ueniā p̄roz p̄exib̄ peccatoꝝ. & qu
 gerim. dignis etiā actionib̄ imitem.

Glam dñe scōꝝ ap̄toꝝ recolentes p̄per
 de sacris mȳsteriis expiati. dignis ob
 PREF. RA REF. IN VIŌ SĒP PĒK. 2

Preceptis dñe sacram̄tis. supplicat̄ exo
 dentib̄ beatis ap̄tis tuis Sýmone & iu
 oꝝ ueneranda gerim. passione. p̄b̄
 medelam. ꝛ dñm. 11. k̄ NOV̄S. S̄ Q̄

Potiuos p̄o dñe q̄s beati Quincti m̄r
 tis s̄p̄ excipiat. q̄ & iocunditatē p̄b̄ s̄
 onis infundat. & tibi p̄o reddat acc
Presētia munera q̄s dñe. ita serena

misses conté en igual espai el sacramentari de Ripoll;⁵ hem de tenir en consideració, a més, que del sacramentari perdut en qüestió, pel poc que en coneixem, sabem que sovint, en lloc d'oferir el text d'una oració o d'un prefaci sencer, es limita a fer referències dels llocs on es pot trobar el text: *require retro in...* o a indicar les primeres paraules de la fórmula.

En la descripció que ve a continuació els dos bifolis van ordenats segons la seva successió litúrgica. En la transcripció no sempre ha estat mantinguda la puntuació del manuscrit. Tant com ha estat possible ha estat mantinguda l'ortografia. La lletra *e* caudada ha estat desfeta en *ae*. El mateix cal dir de les abreviacions que amaguen el diftong i que també han estat desfetes. Altres accidents no tenen dificultat per al lector.⁶ L'adverbi *Vere* al començament dels prefacis apareix en el nostre manuscrit abreujat en forma d'una V majúscula, el segon tret de la qual va atravesat per un bracet horitzontal i forma una creu. Els parèntesis quadrats inclouen les lletres o les paraules que manquen per defecte del pergamí, o indiquen les restitucions fetes al text perdut.

Fragment A

I

[VI KALENDAS IANVARIAS. NATALE SANCTI IOHANNIS EVANGELISTAE.....

- 1 *Ad sanctum Andream* Sit domine beatus Iohannes euangelista nostrae fragilitatis] ad[iu]tor, ut pro nobis tibi supplicans, copiosius audiatur. Per.
- 2 Deus qui per os beati apostoli tui Iohannis... Per eundem.

II

V KALENDAS IANVARIII. SANCTORVM INNOCENTIVM.

- 1 Deus cuius hodierna die praeconium...
  - 2 *Scr.* Sanctorum [tuorum n]obis domine...
  - 3 *Praef.* Vere aeternae deus. et in preciosis mortibus paruulorum..., ...magis gratia (f. 1v) quam uoluntas...
  - 4 *Ad com.* Votiuua domine dona percepimus...
  - 5 *Alia.* Deus qui licet sis magnus...
5. En el sacramentari de Ripoll la festa del 2 de febrer no es troba en el santoral, sinó en el propi del temps, entre el diumenge sisè de després de l'Epifania i la Septuagèsima. Les grans llacunes que hi ha en el sacramentari de Vic (ms. 66) no permeten saber si la festa de la Presentació de Jesús al Temple era al santoral o al temporal i, consegüentment, no podem fer les confrontacions convenients amb els textos del fragment Vic I/14 amb el ms. 66. en aquest i en altres formularis de missa.
  6. Pel que és referent als títols de les oracions ha semblat preferible no desfer les formes abreujades en què apareixen: *scr.*, *pref* (ho hem desfet només en *praef.*) i *ad com.*, perquè en els manuscrits contemporanis (no sempre uniformement en un mateix còdex) llegim *secreta* o (*ad*) *sacrandae*, *praefacio* o *praefatio*, i *ad complenda* o *ad communionem*.

III

II KALENDAS IANVARIII. SANCTI SILVESTRI PAPAЕ.

- 1 Da quaesumus omnipotens deus ut beati Siluestri confessoris tui atque pontificis ueneranda sollempni/ (f.2)

IV

[III NONAS FEBRVARIII. YPAPANTI DOMINI AD SANCTAM MARIAM.

- 1 *Benedictio ad cereos.* Deus ineffabilis potentia..., ...ad nup]tias ualeant intrare cum sponso gaudentes. Per eundem.
- 2 *Alia.* Omnipotens sempiterne deus, qui hodierna die unigenitum tuum israheliticæ legi carnaliter subiectum, cum mysticis hostiarum oblationibus in templo praesentari fecisti, quique iusti Symeonis longam expectationem ipsius uisione atque ulnarum deportatione implesti; da super hos cereos in honore nominis tui consecratos Benedictionem + tuam. Et praesta ut qui eos hodie ob amorem tui nominis manibus gestauerint, per sanctae Dei genitricis semper uirginis Mariae intercessionem, a praesentibus⁷ periculis eruantur, et mansuris gaudiis inserantur. Per eundem. *Vsque*
Per omnia saecula saeculorum.
Dominus uobiscum.
Sursum corda
Gratias agamus domino deo nostro.
- 3 *Benedictio ignis.* Vere. Nos tibi semper et ubique gratias agere. Domine Iesu Christe, lumen indeficiens, unius luminis lumen, (f. 2v) fons luminis lumen, auctor luminum, qui creasti et illuminasti lumen angelorum tuorum, sedium, dominationum, principatuum, potestatum, et omnium intelligibilium, qui creasti lumen sanctorum tuorum. Sint lucernae tuae animae nostrae. Accendantur a te, et illuminentur abs te. Luceant ueritate, ardeant caritate. Luceant et non tenebrescant, ardeant et non cinerescant. Benedic + hoc lumen, o lumen, quia hoc quod portamus in manibus, tu donasti, tu creasti. Et sicut nos per haec lumina quae accendimus de hoc loco expellimus noctem, sic et tu expelle tenebras de cordibus nostris. Simus domus tua lucentes de te, lucens in te. Sine defectu luceamus, et te semper colamus; in te accendamus, et non extinguamur. Saluator mundi, qui cum patre et spiritu sancto uiuis et reg/.

7. En l'esmentada edició del sacramentari de Ripoll (vegeu l'anterior nota 4), p. 69 hi ha, entre *periculis* i *eruantur*, la repetició de la preposició *a* que cal suprimir.

Fragment B

I

[XV KALENDAS NOVEMBRIS. SANCTI LVCHAE EVANGELISTAE.

- 1 *Praef.* Vere dignum... aeterne deus. Et te in sanctorum meritis gloriosis...
Vnde petimus domine in]mensam pietatem tuam...
- 2 *Ad com.* Haec nos quaesumus domine participatio sacramenti precibus
beati Luchae euangelistae et a propriis reatibus indesinenter expediat, et
ab omnibus tueatur aduersis. Per dominum nostrum.

II

VI KALENDAS NOVEMBRIS. VIGILIA APOSTOLORUM SIMONIS ET IVDAE.

- 1 Concede quaesumus omnipotens deus ut sicut...
- 2 *Scr.* Muneribus nostris domine apostolorum...
- 3 *Praef.* Require retro in sancti Mathaei uigilia.
- 4 *Ad com.* Sumpto domine sacramento...

III

(f. 1v) V KALENDAS NOVEMBRIS. NATALE EORVNDEM.

- 1 Deus qui nos per beatos apostolos tuos...
- 2 *Scr.* Gloriam domine sanctorum apostolorum recolentes...
- 3 *Praef.* Require retro in uigilia Sancti Petri.
- 4 *Ad com.* Perceptis domine sacramentis...

IV

II KALENDAS NOVEMBRIS. SANCTI QVINTINI MARTYRIS.

- 1 Votiuos nos domine quaesumus beati Quintini martyris tui natalis semper
excipiat, qui et iocunditatem nobis suae glorificationis infundat, et tibi nos
reddat acceptos. Per dominum.
- 2 *Scr.* Praesentia munera quaesumus domine ita serena pieta/

V

(fol. 2) [IDVS DECEMBRIS. SANCTAE LVICIAE VIRGINIS.

...

- 1 *Scr.*] Super has quaesumus domine hostias benedictio + copiosa descen-
dat, quae et sanctificationem clementer operetur, et de beatae Luciae
martyris tuae nos sollempnitate laetificet. Per dominum.
- 2 *Praef.* Vere dignum. Aeterne deus. Et in hac sollempnitate tibi laudis ho-
stias immolare, qua beatae Luciae martyris tuae passionem uenerando co-
limus, et tui nominis gloriam debitis praeconiis magnificamus. Per Chri-
stum dominum nostrum.
- 3 *Ad com.* Saciasti domine familiam tuam...

VI

XV KALENDAS IANVARIIL. ANNUNTIATIO SANCTAE MARIAE.

Require retro in Annuntiatione.

VII

XII KALENDAS IANVARIIL. SANCTI TOME.

- 1 Da nobis quaesumus domine beati apostoli...
- 2 *Scr.* Debitum domine nostrae reddimus seruitutis..., ...cuius honoranda confessio (f. 2v) ne laudis...
- 3 *Praef.* Te domine.
- 4 *Ad com.* Sancta tua nos domine sumpta uiuificent, et intercedente beato Thoma apostolo tuo misericordiae sempiternae praeparent expiatis. Per dominum.
- 5 *Alia.* Festina quaesumus, ne tardaueris domine, et intercedente beato Thoma apostolo tuo salutis tuae auxilium sentiant qui te ueraciter uenturum expectant. Qui uiuis et regnas.

VIII

In hoc loco, prudens lector, annotatas reperies missas, quas unicuique festiuitati sanctorum decenter possit aptare:

- 1 In uigilia unius apostoli: *Quaesumus omnipotens deus, ut beatus il. apostolus.* Require in uigilia Sancti Andreae.
- 2 *Alia.* *Da quaesumus omnipotens deus, ut beati apostoli tui il.* Require in uigilia Sancti Mathaei.
- 3 In natale unius apostoli: *Maiestatem tuam.* Require in Sancti Andreae.
- 4 *Alia.* *Esto domine plebi tuae sanctificator.* Require in Sancti Iachobi.
- 5 In uigilia plurimorum apostolorum: *Praesta quaesumus omnipotens deus.* Require in uigilia Sancti Petri.
- 6 In natale plurimorum apostolorum: *Deus qui nos annua.* Require in Sancti Philippi et Iachobi.

****

En els comentaris que segueixen són emprades aquestes sigles i abreviacions:

- G indica la tradició gelasiana «del segle VIII» en general.
 Gir Alexandre OLIVAR, *Un fragment de sacramentari gironí conservat a Heidelberg*, a *Miscel·lània litúrgica catalana IX* (2000) 73-83.
 Gr assenyala la tradició gregoriana més antiga en general (*Sacramentarium Hadrianum ex authentico*, segons l'edició de Deshusses).
 GrAn és la tradició gregoriana en el *Supplementum Anianense* (segons l'edició del mateix Deshusses).
 M Montserrat, ms. 815.⁸

8. Descripció i transcripció parcial d'aquest manuscrit del segle XII a A. OLIVAR, *El sacramentari aragonés ms. 815 de la biblioteca de Montserrat*, a *Hispania Sacra* 17 (1964) 61-97; i *Los textos raros o hasta ahora inéditos del sacramentari ms. 815 de Montserrat*, a *Hispania Sacra*, 18, (1965), 365-383.

- R Vic, Biblioteca capitular, ms. 67: A. OLIVAR, *Sacramentarium Riui-pullense* (Madrid-Barcelona), 1964 (*Monumenta Hispaniae Sacra*, serie litúrgica, vol. IV).⁹
- U id., ms. 66: A. OLIVAR, *El sacramentario de Vich. Estudio y edición* (Barcelona, 1953) (*Monumenta Hispaniae Sacra*, sèrie litúrgica, vol. IV).

Deshusses: Jean DESHUSSES, *Le Sacramentaire Grégorien. Ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits* (Fribourg Suisse, 1971) (*Spicilegium Friburgense*, 16).

Moeller, *Orationes*: Eugenio Moeller inchoante, subsequente Iohanne Maria Clément, totum opus perfecit Bertrandus Coppieters 't Wallant, *Corpus orationum* (Turnholti, 1992-1999) (*Corpus Christianorum*, Series Latina, volums CLX A-J).

Moeller, *Praefationes*: Edmond (Eugène) Moeller, *Corpus praefationum* (Turnholti, 1980-1981) (*Corpus Christianorum*, Series Latina, volums CLXI A-D).

Comentari al fragment A

I, 1: Gr 72.— 2: Gr 73. Només W, ms. Düsseldorf D1, gregorià d'Anià corregit, entre els testimonis adduïts per Deshusses, p. 109, porta també la conclusió *per eundem*. —Ja ha quedat advertit (vegeu l'anterior nota 5) que aquesta missa manca en R per pèrdua de fulls del còdex i que més extensa és encara la pèrdua que ha sofert U.

II: formulari Gr amb intercalació d'un prefaci G. — 1: Gr 76, R 847. — 2: Gr 77 (R té una altra secreta). — 3: R 849; Deshusses 1520: Gr, suplement d'Anià; Moeller, *Praefationes*, 291. — 4: R 850, Gr 77. — 5: R 851, Gr 78.

III, 1: R 853, Gr 79.

IV: mancant com manca en el fragment de Vic, he manllevat el títol general a R, formulari XII. —1: R 48; l'edició de R, p. 69, confronta el seu text amb M i amb el ms.[2] del Gran Seminari de Carcassona: Aimé-Georges MARTIMORT, *Un sacramentaire de la région de Carcassonne des environs de l'année 1100*, a *Mélanges en l'honneur de Monseigneur Michel Andrieu* (Strasbourg, 1956) 316, nota 42. Aquesta pregària ha estat editada segons el manuscrit lat. 5251 de la Biblioteca Nacional de París, manuscrit procedent de Sant Marçal de Llimotges, per Joaquim O. BRAGANÇA, *Pièces rares pour la bénédiction de la lumière, a Mens concordet uoci, pour Mgr A. G. Martimort* (París, 1983) 648. Bragança assenyala altres testi-

9. Podeu veure les precisions que sobre els orígens d'aquest còdex ha fet Miquel dels Sants Gros i Pujol, *Noves dades sobre el Sacramentari de Ripoll*, a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 46 (1997-1998), 347-355.

monis manuscrits d'aquesta oració i fa referència al seu article *A oração «Deus ineffabilis potentiae»*, a *Theologica* 1 (1966) 411-425 i a altres publicacions seves que tracten del mateix text. Sens dubte, al començament del text de R caldria llegir *potentiae* en lloc de *potentia*, en la frase que manca en el fragment de Vic. — 2: R49 (ed., p. 69, amb edició del text confrontat amb M, f. 73v. R i M porten *in honorem*. R omet *semper uirginis* (no així M). La creu que en el nostre text apareix entre els mots *benedictionem* i *tuam*, i que pot ésser afegida per una segona mà, en el fragment de Vic apareix sobre el primer mot.

El diàleg introductori al prefaci que segueix (IV, 3) el nostre manuscrit diu clarament *Dominus nobiscum*. —3: enlloc no trobo aquesta preguera en la forma de prefaci. És una antiga benedicció hispànica que ja es troba en l'Oracional de Verona (ed. José Vives, *Oracional visigòtic*, Barcelona, 1949, p. 269, núm. 839; Vives fa referències a altres testimonis del mateix text), on porta el títol de *Oratio quae die sabbato* (la vigília de Pasqua) *ad benedicendam lucernam in sacrario dicitur*. Per a la mateixa ocasió i com a *benedictio luminis* la porta U 2. R 50 la té per al 2 de febrer, però en el seu text (editat en la introducció de l'edició de U, p. LIII) hi ha intercalacions d'*Amen* després de cada petició a partir de *Sint lucernae tuae animae nostrae; accendantur a te et illuminentur abs te, amen*, etc. La forma de prefaci, en el nostre manuscrit, si la considerem històricament no és del tot sorprenent en una fórmula que revesteix el caràcter d'una quasi-consagració. Advertim encara que la creu (d'una segona mà?) entre *benedic* i *hoc lumen*, es troba sobre *benedic* (vegeu l'oració precedent IV, 2).

Comentari al fragment B

I: missa G: R CCLXXVII, amb prefaci GrAn 1681, U 631; MOELLER, *Praefationes*, núm. 360. Postcomunió pròpia.

II: G: R CCLXXVIII (R no porta prefaci), Gir V (igualmente sense prefaci). — 3: Potser es tracta del prefaci GrAn 1683, U 636, Moeller, *Praefationes*, 1339: *Quia tu est mirabilis...*

III: G: U CXLI 638, 639 i 641, R CCLXXIX i Gir VI (que no té prefaci). —3: U 394, MOELLER, *Praefationes*, núm. 1339: *Apud quem...*

IV, 1: R 1304, Gir IV, 1. — 2: R (CCLXXXI) té una secreta diferent (vegeu la nota corresponent a la p. 183 de l'edició). De Gir només coneixem la col·lecta per mutilació del manuscrit.

V, 1: U 323 per als sants Alexandre, Evenci i Teodul (3 de maig); Moeller, *Orationes*, núm. 283 *in natale unius uirginis et martyris*. — En el nostre manuscrit la creu està posada sobre la paraula *benedictio*. — 2: MOELLER, *Orationes*, 283 per a santa Llúcia (13 de desembre). — 3: Gr 786. Això fa pensar que la col·lecta, en el nostre fragment, hauria pogut ésser Gr 784: *Exaudi nos deus salutaris noster...*

VI: és remarcable la presència de la festa del 18 de desembre, de tradició hispànica (no en U ni en R).

VII, 1 i 2: G: R CCCVIII, que té un altre prefaci. — 3: el prefaci, no més apuntat, és el de la festivitat dels apòstols Pere i Pau (29 de juny): Deshusses 591, U 402, R 1039 (en R també per a la vigília d'aquesta festa: 1034). — 4: R 1411 *in commemoratione omnium apostolorum* (acomodació de GrAn 1140). — 5: ?

VIII, 1: cf. GrAn XLVIII, U CLXX, R CCXCVIII. — 2: no pot ésser verificat en el nostre sacramentari fragmentari. — 3: cf. Gr formulari 184: Deshusses, p. 292. — 4: G: cf. R CCXVIII. — 5: cf. R CCIII. Gr formulari 128: Deshusses, p. 243 s., és per a la missa *in die*, no per a la vigília de sant Pere i sant Pau. — 6: cf. Gr formulari 103: Deshusses, p. 215 s.; cf. R CLXX.

* * *

En resum, cal dir que en el fragment A, que és del propi del temps, el contingut eucològic és fonamentalment gregorià, com ja podíem preveure. En el fragment B, que pertany al propi dels sants, el contingut, almenys en el tros salvat, és essencialment de tradició gelasiana posterior, cosa que tampoc no pot sorprendre cap historiador de la litúrgia en la Catalunya medieval. Són netament gelasians els formularis I, III i VII. En el darrer, el liturgue (o la seva font), per pròpia iniciativa (així ho sembla) ha triat un prefaci del suplement d'Anià del sacramentari gregorià, acomodant-lo a la missa en qüestió, igual com en el fragment A trobem un prefaci gelasian en el formulari II. Hi ha altres iniciatives o llibertats en el fragment B. El formulari V és d'inspiració gregoriana: és fet d'acomodacions de textos per a altres misses de dita tradició. El conjunt VIII és una llista que té l'aparença d'ésser igualment d'elecció pròpia, original, del nostre fragment. El IV és un formulari local. El formulari VI, indicació de la festa del 18 de desembre, és un testimoni de la perseverança del calendari hispànic antic, que no apareix entre les misses dels sacramentaris catalans de l'època que he consultat.

En conclusió, el sacramentari de què formaven part els dos bifolis que constitueixen avui el fragment I/14 de Vic, era un altre testimoni de les llibertats que es permetien, en la seva època, els encarregats de compondre llibres litúrgics, és a dir, en una terra i en un temps en què, introduït el ritus romanofranc, que substituïa els costums visigòtics, el nou culte, el romà, era jove encara, no disposava sempre de models per a les misses dels calendaris propis i, també en els ritus viscuts pel poble fidel, no podia oposar-se a certes formes de pietat autòctones tradicionals.¹⁰

10. Vegeu, per exemple, U LXIV-LXVII i XCVI; R p. 36; A. OLIVAR, «La litúrgia catalana ara fa mil anys», a *Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya* (segle VIII-XI), vol. II (Barcelona, Comissió del Mil·lenari de Catalunya. Generalitat de Catalunya, 1992) 75-84.